

Eessõna

Eesti haridusteaduste valdkond areneb ja Eesti Haridusteaduste Ajakiri on selles protsessis kujunenud eestikeelse teadusruumi hoidjaks ja uurivaks mõttekaaslaseks. Vabanumbrid annavad seejuures võimaluse mõtestada haridusteaduste hetkeseisu avaramalt. EHA siinses vabanumbris ilmunud artiklid tuginevad hiljutistele uurimustele ja kajastavad seda, mis on haridusuuringutes parasjagu aktuaalne. Lugejad saavad teada, millises teadusruumis haridusvaldkonna uurijad 2026. aastal tegutsevad ja milliseid probleeme analüüsivad.

Haridusest rääkides, sellega seonduvaid probleeme analüüsides ja uurides küsime sageli, kuidas teha koostööd, kuidas toetada õppimist, mida ja kuidas õpetada ning millest lähtuda õppeprotsessi, õppekava või õppematerjalide arendamisel. Nende küsimuste kõrval on sama oluline küsida: milliseid võimalusi loome õppimiseks, arenguks ja ühiskonnas osalemiseks? Milliseid muutusi soovime toetada? Milliseid sihte haridusele seada? Kuidas jõuavad sõnastatud eesmärgid õppekavadesse, õpetamisse, õppejõudude, õpetajate ja õppijate kogemustesse?

Gert Biesta on hariduse eesmäärke käsitledes eristanud kolme omavahel seotud hariduseesmärkide valdkonda (ingl *domains of educational purpose*) (Biesta, 2020): kvalifitseerimine (ingl *qualification*), sotsialiseerimine (ingl *socialization*) ja subjektiks kujunemine, mina subjektina (ingl *subjectification*). Biesta käsitluses tähendab viimane hariduse võimalusi toetada õppijaks olemist ja tegutsemist subjektina. Eesti keeles on kasutatud ka vasteid „pädevuste omandamine“, „ühiskonda sotsialiseerumine“ ja „enesemääratlemine“ (Leijen, 2019). See tähendab, et haridus toetab ühelt poolt õppimiseks ja ühiskonnas osalemiseks vajalike teadmiste-oskuste omandamist ja arusaamade kujunemist, teisalt sotsialiseerumist kui suhestumist ümbritsevaga, aidates kujuneda iseisevaks ning vastutustundlikuks subjektiks. Biesta käsitleb hariduse eesmäärke omavaheliste pingete ja valikutena ning küsib, millist õppimist me väärtustame ning milliseid võimalusi loob haridus ümbritsevaga suhestumiseks (Biesta 2022). Ta osutab vajadusele tuua hariduse eesmärgid hariduse üle peetavate arutelude keskmesse ja küsida, kas sihid ja soovitud tulemused on väärtuslikud.

Biesta käsitlus muudab õppimise toetamise tähendust. Nii ongi oluline mõtestada, kuidas ja milliseid võimalusi luuakse õppimiseks ja tähendusloomeks, milliseid võimalusi loob õppeprotsess õppijatele, et nad saaksid maailmaga suhestuda ja selles subjektina tegutseda. Õppimise toetamine eeldab

teadlikke valikuid selle kohta, millist õppimist ja edenemist hariduse kaudu võimaldame.

Kõik need küsimused on praegu Eesti hariduses aktuaalsed. Õppekavade ja ainevaldkondade arendamise kõrval arutletakse ka selle üle, millised pädevused aitavad toime tulla muutuvas ühiskonnas ning milline peaks olema Eesti hariduse tulevikuvision. Margus Pedaste, Äli Leijen ja Rain Mikser toovad koostööloome protsessi tulemusena valminud Eesti üld- ja kutsehariduse üldpädevuste kontseptsiooni seletuskirjas esile hariduse kolm sihti: inimese kui üksikisiku areng, teiste inimeste ja ühiskonna heaolu ning keskkonna ja elurikkuse hoidmine, mis avardab hariduse eesmärgi individuaalse õppija teadmiste ja oskuste arendamisest küsimuseks inimese, ühiskonna ja keskkonna vastastikusest seotusest (Pedaste *et al.*, 2026).

Hariduse eesmärkide avaram mõtestamine ja eesmärkide üle mõtlemine toovad omakorda kaasa küsimused sellest, kuidas seatud eesmärgid tegelikult realiseeruvad (Leijen, 2019). Kuidas kujuneb sidusus hariduseesmärkide, kohalike prioriteetide ja haridusasutuste igapäevase tegevuse vahel? Milline õppimiskultuur võimaldab õpetajatel ja õppejõududel õpetamist koos uurida ja arendada? Kuidas kujundada õpikeskkondi nii, et erinevate vajaduste ja kogemustega õppijatel oleks võimalik õppimises osaleda? Kuidas jõuavad üldised hariduslikud eesmärgid aineõppesse, õppematerjalidesse ja õppija kogemustesse?

Need küsimused seovad haridussüsteemi eri tasandeid. Nende tähendus kujuneb õppimiskultuuris, õpetajate ja õppejõudude professionaalsetes valikutes ning lõpuks selles, mida ja kuidas õppijad õppeprotsessis teevad, kogevad ja õpivad.

Eesti Haridusteaduste Ajakirja uus vabanumber koondab kuus artiklit ja ühe kutsutud artikli, mis on ühel või teisel moel seotud eelnimetatud küsimustega. Kõik kaastööd tuginevad hiljutistele uuringutele ja hõlmavad erinevaid teoreetilisi raamistikke ning mitmekesiseid metodoloogilisi lähenemisi. Siinse vabanumbri artikleid ühendab eri vaatenurkadest küsimus, kuidas kujundada õppimise võimalusi.

Vabanumbri sisukorra koostamisel ja artiklite järjestust luues jagasime kaastööd tinglikult kolme alateema alla: **haridussüsteem ja õppimiskultuur** (Evelyn Sillaots ja Kätlin Vanari; Kaire Põvilaitis ja Katrin Karu), **õppija ja õppimine** (Piret Maiberg-Nõu; Getriin Aaviste, Karin Täht, Triinu Kilp-Kabel, Dimitri Löchner ja Kaja Mädamürk); **aineõpetus, õppekava ja õppevara** (Kateryna Lipmaa, Marje Johanson, Maarja Sõrmus, Eva Saul ja Margus Pedaste; Mare Kitsnik ja Jelizaveta Novak). Selline artiklite jaotus võimaldab mõtestada hariduse erinevate subjektide kogemusi ja koostööd, õppimise ja arengu toetamist eri tasanditel ning liikuda õppija kogemuste, aineõppe arengu ja õppevara lahendusteni.

Artiklite ülevaade

Haridussüsteem ja õppimiskultuur

Vabanumbri avab Eesti haridussüsteemi eri tasandite koostööd käsitlev artikkel „Hariduse eesmärkide kooskõla ja koostöö eri tasandite arengukavade põhjal ühes maakonnas“ (**Evelyn Sillaots ja Kätlin Vanari**). Artikli autorid suunavad tähelepanu haridussüsteemi sidususele ja õppimiskultuurile ning analüüsivad, kuidas riigi, kohalike omavalitsuste ja munitsipaalkoolide arengukavad peegeldavad haridusvaldkonna eesmärke ning kuidas kavandatakse neis eri tasandite koostööd. Artikkel tugineb ulatuslikule dokumendianalüüsile, hõlmates 14 riiklikku, 7 kohaliku omavalitsuse ja 18 kooli arengukava. Tulemused näitavad, et eri tasanditel tõusevad esile erinevad prioriteedid. Riiklikul tasandil loovad strateegilise raamistiku riigi arengustrateegiad, haridusvaldkonna arengute suundumused ja õpivõimaluste mitmekesisus, kohaliku omavalitsuse ja kooli tasandil õpikeskkonna arendamine ja kaasav haridus. Samal ajal jääb koostöö arengukavades sageli üldsõnaliseks. Haridussüsteemi sidususe tagamiseks osutavad autorid vajadusele sidustada strateegiline planeerimine eri tasandite üleselt, määratleda rollid selgelt ning kujundada koostöö kavandamine sisukaks ja eesmärgipäraseks.

Artikkel „Kollegiaalset õppimist ja koostöist õppimiskultuuri mõjutavad tegurid formaadi „KoosÕppeJõud“ näitel“ (**Kaire Põvilaitis ja Katrin Karu**) tugineb instrumentaalsele juhtumiuuringule. Uuringu juhtum on Tallinna Ülikooli õppimise ja õpetamise keskuse loodud ning ellu viidud kollegiaalse õppimise uudne koosõppimise vorm „KoosÕppeJõud“ kui kollegiaalset õppimist toetav praktika. Ülikoolid toimivad organisatsiooniliselt keerukates ja killustunud tingimustes. Kõrghariduse autonoomia ja kollegiaalsuse ideaalid tekitavad pingeid. Artiklis osutatakse akadeemiliste arendajate rolli olulisusele kollegiaalse õppimise ja koostöise õppimiskultuuri kujundajatena, tõstetakse esile nende võimalusi õpetamispraktikate ühiseks mõtestamiseks ning professionaalse arengu toetamiseks ülikoolis. Kollegiaalse õppimise kujunemine organisatsioonis sõltub organisatsiooni õppimiskultuurist, mis määrab, millist õppimist väärtustatakse, soodustatakse või piiratakse. Artikli autorid toovad põhjendatult esile, et koostöine õppimiskultuur vajab juhtimise, töökorralduse, akadeemilise identiteedi ja õpetamise väärtustamise koostoimet ning rõhutavad, et ülikoolides vajab eraldi tähelepanu akadeemilise arendaja roll, kes võib toimida vahendajana individuaalse professionaalse arengu ja organisatsioonilise õppimise vahel.

Õppija ja õppimine

Piret Maiberg-Nõu artikkel „ATH-ga kõrgkooliõppijate kogemused õpi-strateegiatest ja õppijakeskse õpidisaini elementide tajutud sobivusest kõrg-hariduses“ keskendub täiskasvanud õppijate kogemustele ülikoolis. Autor käsitleb aktiivsus- ja tähelepanuhäire (ATH) diagnoosiga täiskasvanud kõrgkooliõppijate kogemusi õppimisest ja õpistrateegiatest ning seda, milliseid õppijakeskse õpidisaini elemente nad kõrghariduses õppimist toetavana tajuvad. ATH-ga õppijate toetamisel keskendutakse sageli üksikutele kohandustele, kuid vähem on teada sellest, kuidas nad ise oma õppimist kogevad. Tulemustest selgub näiteks, et õppijate jaoks on kesksed oma diagnoosi teadvustamine ja eneseaktsepteerimine, huvi- ja tähenduslikkusepõhine õpimotivatsioon ning mõtestamisele toetuv õppimine. Toimetulekut toetavad teadlikult kujundatud keskkond, kehalised ja sensoorsed võtted, digivahendid (sh tehisintellekt), sotsiaalne tugi ja õpipartnerlus. Õppijakeskset õpidisaini toetavate elementidena nimetavad õppijad kursuse selget ülesehitust ja ootuseid, vaheldusrikast õpet, õppimise käigus antavat tagasisidet, õppejõu kättesaadavust, paindlikku rühma-töö korraldust, valikuvõimalusi sooritusel ning praktilisi kohandusi. Oluliseks peetakse psühholoogilist turvalisust, mis mõjutab õppijate valmisolekut oma vajadusi sõnastada ja tuge kasutada. Tulemused osutavad, et ATH-ga täis-kasvanud kõrgkooliõppijate toetamisel on oluline siduda enesejuhtimist toe-tavad strateegiad paindliku ja psühholoogiliselt turvalise õpikeskkonnaga. Uuringu autor tuletab meelde, et õppijate erinevusi ei saa lahendada üksnes individuaalsete kohandustega. Oluline on läbi mõelda, kuidas ülikooli õpe tervikuna on disainitud.

Artikkel „Varasemad tulemused ja ainespetsiifiline ärevus 5. klassi mate-maatikatulemuste prognoosimisel“ (**Getriin Aaviste, Karin Täht, Triinu Kilp-Kabel, Dimitri Löchner ja Kaja Mädamürk**) keskendub õppimise dimen-sioonidele. Uurijad lisavad õppimise käsitusse emotsionaalse ja ainespetsiifilise mõõtme, näidates, et matemaatikatumuste mõistmisel on oluline eristada üldisi ja ainega seotud hoiakuid ning märgata matemaatikaärevuse ja -huvi tähendust. Autorid küsivad, kas matemaatikatumusi prognoosivad paremini üldised või matemaatikaspetsiifilised hoiakud ja kuidas seostuvad need vara-semate õpitulemustega. Uuringu tulemused näitavad, et 5. klassi matemaatika-tulemuste prognoosimisel on olulised just matemaatikaspetsiifiline ärevus ja huvi ning varasemad matemaatikatumused. Uurijad rõhutavad, et koolis tuleks pöörata tähelepanu ainepõhistele emotsioonidele ja motivatsioonile, toetamaks õpilaste toimetulekut ja vähendamaks ärevuse mõju õpitulemustele. Toonitatakse, et õppimise toetamine tähendab õppimise emotsionaalse ja moti-vatsioonilise mõõtme märkamist. Tulemustele põhinevas arutelus osutatakse

vajadusele eristada üldisi ja ainega seotud õppimise tingimusi ning kavandada sihipärasemaid sekkumisi. Üldise ja ainespetsiifilise ärevuse eristamine annab võimaluse õpilaste emotsionaalset heaolu paremini toetada ning kujundada põlvkond, kes tunneb end matemaatikas enesekindlamalt ja on selles pädevam.

Mõlemad artiklid osutavad, et õppimise toetamine eeldab õppija kogemuste ja õppimise tingimuste täpsemat mõistmist ja nendega arvestamist.

Aineõpetus, õppekava ja õppevara

Artikli „Matemaatikapädevuse arendamisvõimalustele keskenduv õppematerjalide analüüsimise raamistik ja selle rakendamine 8. klassi matemaatikaõpiku näitel“ (**Kateryna Lipmaa, Marje Johanson, Maarja Sõrmus, Eva Saul ja Margus Pedaste**) aluseks on uurimus, mille lähtekohaks on kaks küsimust: 1) Millistest dimensioonidest võiks koosneda õppematerjalide analüüsimise raamistik, mis võimaldab uurida matemaatika õppematerjalides loodud võimalusi õpilaste matemaatikapädevuse terviklikuks arendamiseks?; 2) Milline on ühe Eestis kasutatava 8. klassi matemaatikaõpiku ülesannete profiil õpilaste matemaatikapädevuse arendamisvõimaluste seisukohast üldiselt ja õpiku teemade võrdluses?

Autorid on loonud kolmemõõtmelise analüüsiraamistiku, mis käsitleb matemaatikapädevust, pädevusega seotud tegevusi ja pädevuse arendamise potentsiaali. Õpiku analüüs osutab, et ülesannetes domineerib protseduuriline tegevus, samal ajal kui kommunikatsiooni-, esitus-, arutus-, probleemilahendus- ja seosteloomisvõimalusi on oluliselt vähem. Autorid pakuvad vahendi, mille abil hinnata, millist õppimist ja milliste pädevuste kujunemist õppematerjal tegelekult võimaldab, ning esitavad üldised soovitused õpikute disainimiseks.

Artiklis „Gümnaasiumiõpilaste hinnangud eesti keele kui teise keele õppematerjali huvitavusele, jõukohasusele ja arendavusele kommunikatiivse õppekomplekti „Sõnajalaõis B2.1“ (**Mare Kitsnik ja Jelizaveta Novak**) tuginetakse uuringule, mis keskendub küsimustele, kuidas gümnaasiumiõpilased tajuvad õppekomplekti metoodilisi kavatsusi ja milliseid omadusi peavad nad õppimist toetavaks. Autorid toovad õppematerjali hindamisse õppijate vaate ning osutavad, kuidas õppijad seostavad keeleõppe huvitavust, jõukohasust ja arendavust õppematerjali sisu, ülesehituse ja õppetegevustega. Õppijate tagasiside osutab ühtlasi vajadusele suurema mitmekesisuse ja diferentseerimise järele. Uuringu tulemused näitavad, et õppekomplekti peeti huvitavaks, jõukohaseks ja arendavaks. Huvitavusega seostusid õpilastel tänapäevased ja lähedased teemad, audiovisuaalne sisend, aktiivne suhtlemine ning mängulisus. Jõukohasust toetasid komplekti selge ülesehitus, õppetegevuste arusaadavus, paras maht ning korduv harjutamine. Arendavust seostati autentse keelekasutuse, elulise

sõnavara, rohkete suhtlemisvõimaluste ning mõtlema suunavate ülesannetega. Arendusvajadusena väljendasid õpilased soovi õppetekstide suurema mitmekesisuse ning õppetegevuste raskuse diferentseerimise järele.

Izaak Dekkeri kutsutud ülevaateartikkel „Seitse soovitud tehisintellekti-kindla hindamise kujundamiseks kõrghariduses“ on ülevaade sellest, kuidas tehisintellekti kasutamise võimalused muudavad õppijate teadmiste, oskuste ja iseseisva panuse hindamist ning milliseid väljakutseid ja võimalusi see kaasa toob. Hindamise kujundamine tehisintellekti ajastul on ulatuslik ja mahukas ülesanne. Autor jõuab artiklis seitsme soovituseni tehisintellektikindlaks hindamiseks, mis pakuvad õppeasutustele ja õppejõududele tõenduspõhiseid valikuid, kuidas säilitada hindamise valiidsust, toetada õppimist ja tagada akadeemilist ausust keskkonnas, kus tehisintellekt on laialdaselt kasutusel.

Ajakirja vabanumbri lõpetab **Airi Niilo** ülevaatega **raamatust** „Õppejõud koostöiselt õpetamist uurimas ja arendamas“ (Aava *et al.*, 2024), mis on ilmunud TLÜ kirjastuses. Ülevaates rõhutatakse koostöise õpikultuuri olulisust ja aktuaalsust õppijate sisuka õppimise toetamisel. Kogumik koondab ülikooli õppejõudude tegevus- ja arendusuuringuid, mis keskenduvad õpetamise arendamisele. Raamat võiks pakkuda huvi ülikoolide ja kõrgkoolide juhtidele, akadeemilistele arendajatele, õppekavade meeskondadele ja igale õppejõuele, kes soovib enda õpetamist mõtestada ja arendada. Airi Niilo kirjutab: „Kolleeptide tõenduspõhised arenduskogemused inspireerivad lugejat ning suunavad mõtlema oma võimalustele luua õppimist toetavat ja koostöist õpikultuuri.“

Võttes kokku sõnumid vabanumbri artiklitest ja raamatututvustusest, saame taas kinnitust, et hariduse areng kujuneb paljude protsesside ja tegurite koostõus ning osaliste koostöimes. Õppimise toetamine ja selleks võimaluste loomine algavad haridussüsteemi sihtidest ja eesmärkidest, õppimise tegelik tähendus kujuneb õppijate kogemustes. Nende kogemuste märkamine, mõtestamine ja mõistmine võimaldavad omakorda luua mitmekesiseid õppimisvõimalusi, arendada õppekavu, õpetamist, õppevara ja õppematerjale.

Täname artiklite autoreid, kes töid ajakirja vabanumbris mitmekesiseid, originaalseid uurimisteemasid ja uudseid uurimistulemusi, ning retsensente, kelle tähelepanelik, põhjalik ja kriitiline tagasiside aitas käsikirju edasi arendada ja uurimistulemuste tähendust lugejale veelgi selgemalt avada.

Avastamist, märkamist ja inspireerivat lugemist kõigile, kes siinse vabanumbri avavad!

Vabanumbri toimetajad
Larissa Jõgi ja Gerli Silm

Kasutatud kirjandus

- Biesta, G. J. J. (2020). Risking Ourselves in Education: Qualification, Socialization, and Subjectification Revisited. *Educational Theory*, 70, 89–104. <https://doi.org/10.1111/edth.12411>
- Biesta, G. J. J. (2022). *World-Centred Education: A View for the Present*. New York: Routledge.
- Leijen, Ä. (2019). TEADUSSÕNUMID. Mis on hariduse pikaajalised eesmärgid? <https://www.opleht.ee/2019/03/teadussonumid-mis-on-hariduse-pikaajalised-eesmargid/>
- Pedaste, M., Leijen, Ä., & Mikser, R. (2026). Haridusprofessorid kutsuvad arutlema, milline peaks olema Eesti hariduse tulevikusuund. <https://haridus.ut.ee/et/uudis/haridusprofessorid-kutsuvad-arutlema-milline-peak-olema-eesti-hariduse-tulevikusuund>